

PRAVLJICA O BOBOVI ČRNI KRPI (AT 295)
V ROKAH W. GRIMMA, LEVSTIKA, FINŽGARJA IN TRATARJA

Prispevek k pomenku o prirejanju ljudske proze

Milko Matičetov

V knjigi o Kralju Matjažu je Ivan Grafenauer leta 1951 mimogrede spregovoril o zapisovanju in prirejanju ljudskih proznih besedil.¹ Glede zapisovanja je deloma že upošteval najnovejše izkušnje zbiralcev, glede prirejanja pa je samo preciziral svoje misli iz časa, ko je ocenjeval Finžgarjevo *Makalonco* in Ljubičeve *Ljudske pripovedke iz Dobropolj*.² Poglejmo njegovo izjavo:

»Visoko usposobljenim umetnikom, ki so obvladovali ne le ljudski jezik, ampak tudi vse vrste ljudske pripovedovalne umetnosti, pa so tudi snovno do dna poznali ljudsko pripovedništvo, je (tekstna kritika) priznala pravico, da so iz nepopolnih in z vrinjenimi motivi popačenih inaičie iste širše pokrajine rekonstruirali idealne ljudske umetnine s tem, da so izločili tuje primesi, zbrali iz inaičie v umetnino spadajoče motive, jih uvrstili v pravi red ter vsej celoti dali vseskozi enotno ljudsko besedno in stilno obliko. Jasno, da bi sleherna ljudski umetnini tuja sestavina, tuja misel, ljudstvu tuje reklo ali papirnata beseda pristnost ljudske pripovedne umetnine kvarila in pačila. Zato pa je svetovna kritika to pravico potrdila samo velikim umetnikom in poznavalcem, Perraultu, Wilh. Grimmu, Afanasjevu, slovenska kritika Levstiku, Finžgarju.«³

Ker o teh vprašanih sodim drugače, sem si že pri pisanju ocene *Slovenskih pripovedk o Kralju Matjažu* izgovoril pravico, vrniti se k stvari posebej.⁴ Zdaj, ko je prišlo do širšega pomenka o prirejanju ljudskih proznih besedil,⁵ nikakor ne smem več odlašati. Zmerom pa

¹ I. Grafenauer, *Slovenske pripovedke o Kralju Matjažu*, Ljubljana, SAZU, 1951, 46—47.

² Etnolog 17, 1944, 137 sl.

³ Grafenauer, n. d., 47. Prof. Grafenauerju, ki je prijazno prebral ta sestavek že v rokopisu, se zahvaljujem za ustno pojasnilo, da je tu imel v mislih Finžgarja kot avtorja *Makalonce* in Levstika iz časa *Martina Krpana* (prim. Et 17, 137).

⁴ Slovenski etnograf 3-4, 1953-1954, 318.

⁵ Cfr. J. Vuković, *O načinu beleženja folklorne grade*, Rad kongresa folklorista Jugoslavije u Varaždinu 1957, Zagreb 1959, str. 181—185; V. Palavestra, *O transkribiranju i redakciji nar. pripovijedaka*, ibid., str. 195—199; M. Bošković-Stulli, *O narodnoj priči i njezinu autentičnom izrazu*, Slovenski etnograf XII, str. 107.

je najbolje, če so načelna razglabljanja podprta z dejstvi, če teorija lepo izhaja iz prakse, zato vzemimo v pretres pripovedno enoto, ki se nam naravnost ponuja za določene teoretične sklepe.

*

Izbrani zgled je zgodba o »Slamici, ogelčku in bobku«, to je tip številka 295 po mednarodni Aarnejevi in Thompsonovi razvrstitvi pravljic.⁶ Gre za dokaj preprosto snov: neznan pesnik latinsko pisanega zbornika veselih zgodb, *Nugae venales*, jo je leta 1648 zgostil v tri distihe, ki se v slovenskem prevodu Antona Sovreta glase:

Ogel pa bilka in bob radi prebrodili bi pôtok:
slamica leže tako, z brega da seže na breg.
Bob gre čez ko po mostu; ko zleze pa ógel na bilko,
kakor bi trenil, jo vžge, v mrzlo štrbunkne vodó.
Bob, ko to vidi, udari v krohòt, da mu zadnjica počí;
ker ga je sram, pa si koj s krpo zakrije razpók.⁷

Brata Grimm pa sta ti stari zgodbici, izpričani že v 16. ali celo v 15. stoletju,⁸ na stečaj odprla vrata v svet. Wilhelm jo je slišal 1807 do 1810 v družini lekarnarja Wilda v Kasslu, od gospe Wildove,⁹ Jacob pa jo je že oktobra 1810 poslal prijatelju Clemensu Brentanu skupaj z raznimi drugimi pravljicami. (Ta sveženj pravljic je ostal več ko sto let neznan širši javnosti, prve objave je namreč doživel šele v dvajsetih letih našega stoletja; po najdišču — samostanu Ölenberg v južni Alzaciji — ga imenujemo Ölenberški rokopis.)¹⁰ ker sta si brata Grimm prepisala vse, kar je bilo poslano Brentanu, je tudi naša zgodbica lahko prišla pod konec leta 1812 v prvi zvezek zbirke *Kinder- und Hausmärchen*. Vendar se ta prva objava loči od dve leti starejše redakcije Ölenberškega rokopisa. Umetniška žilica pa Wilhelmu Grimmu tudi po tem ni dala miru in pravljice je v kasnejših izdajah še zmerom popravljaj. Tako je naša zgodbica v zadnji izdaji, ki jo je še sam oskrbel, leta 1856, enkrat daljša kot je bila v Ölenberškem rokopisu.

⁶ Aarne-Thompson, *The Types of the Folk-Tale*, Helsinki 1928 (FFC 74).

⁷ Prof. Sovrè je te verze prevedel nalašč za tukajšnjo objavo; za ustrežljivost se mu prisrčno zahvaljujem. V izvorniku, ki sta ga navedla v opombah k prvi izdaji svojih pravljic brata Grimm (prim. *Die Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm. In ihrer Urgestalt*, hrgg. von Fr. Panzer, Hamburg-Bergedorf 1948, I, 260), beremo: Pruna, faba et stramen rivum transire laborant, — Seque ideo in ripis stramen utrimque locat. — Sic quasi per pontem faba transit, pruna sed urit — Stramen et in medias praecipitatur aquas. — Hoc cernens nimio risu faba rumpitur ima — Parte sui; hancque quasi tacta pudore tegit.

⁸ Prim. Bolte-Polívka, *Anmerkungen zu den KHM der Br. Grimm*, I, 135—137.

⁹ Fr. Panzer, *Die KHM der Br. Grimm*, I, str. XXIX.

¹⁰ Prim. Panzer, n. d., str. XLV ss.

Dokončna oblika ima čisto nov vstop, vendar pogledjmo najprej tisti del, ki je snovno skupen obema redakcijama:

Ms. Ölenberg, 1810

Das Strohählmchen, das Kölchen und das Böhnchen die lebten zusammen in Gesellschaft und wollten einmal eine Reise machen. Als sie nun schon weit gegangen waren, kamen sie an einen Fluss und wussten nicht, wie sie hinüber gelangten. Da beschlossen sie, das Strohählmchen sollte sich drüber legen und dann das Kölchen vorangehn und das Böhnchen ihm folgen. Das Strohählmchen legte sich quer über, und das Kölchen ging langsam drauf, und das Böhnchen trippelte ihm nach. Wie aber das Kölchen mitten auf das Strohählmchen kam, fing es an zu brennen und brannte das Strohählmchen durch und fiel ins Wasser und starb, und das Böhnchen¹¹ fiel auch hinein, schwamm aber oben, musste aber endlich zerplatzen von dem vielen Wasser, das es getrunken. Da trieb es der Fluss ans Ufer, da sass ein Schneider, der nähte es wieder zusammen. Seit der Zeit haben alle Bohnen eine Nath. Nach einer andern Erzählung ging die Bohne zuerst über den Strohalm und kam glücklich hinüber, die Kohle ging nach, mitten auf dem Halm brannte sie durch und zischte im Wasser. Wie das die Bohne sah, fing sie an zu lachen, dass sie platzte. Ein Schneider sass am Ufer, der nähte sie wieder zu, er hatte aber gerade nur schwarzen Zwirn, daher alle Bohnen eine schwarze Nath haben.¹²

KHM, 1856

18. *Strohalm, Kohle und Bohne*

... machten sich miteinander auf den Weg. Bald aber kamen sie an einen kleinen Bach, und da keine Brücke oder Steg da war, so wussten sie nicht, wie sie hinüberkommen sollten. Der Strohalm fand guten Rat und sprach: »Ich will mich querüber legen, so könnt ihr auf mir wie auf einer Brücke hinübergehen.« Der Strohalm streckte sich also von einem Ufer zum andern, und die Kohle, die von hitziger Natur war, trippelte auch ganz keck auf die neugebaute Brücke. Als sie aber in die Mitte gekommen war und unter ihr das Wasser rauschen hörte, ward ihr doch angst: sie blieb stehen und getraute sich nicht weiter. Der Strohalm aber fing an zu brennen, zerbrach in zwei Stücke und fiel in den Bach; die Kohle rutschte nach, zischte, wie sie ins Wasser kam, und gab den Geist auf. Die Bohne, die vorsichtigerweise noch auf dem Ufer zurückgeblieben war, musste über die Geschichte lachen, konnte nicht aufhören und lachte so gewaltig, dass sie zerplatzte. Nun war es ebenfalls um sie geschehen, wenn nicht zu gutem Glück ein Schneider, der auf der Wanderschaft war, sich an dem Bach ausgeruht hätte. Weil er ein mitleidiges Herz hatte, so holte er Nadel und Zwirn heraus und nähte sie zusammen. Die Bohne bedankte sich bei ihm aufs schönste, aber da er schwarzen Zwirn gebraucht hatte, so haben seit der Zeit alle Bohnen eine schwarze Nath.

Medtem ko Ölenberški rokopis in tudi prva izdaja prvega zvezka KHM iz leta 1812 omenjata še eno varianto zgodbe (eine andere Erzählung), v končni redakciji te dvojnosti ni več. Wilhelm Grimm je varianto svoje tašče, gospe Wildove, in neimenovanega informatorja

¹¹ Die Worte mit und ohne *h* wechseln.

¹² *Märchen der Br. Grimm. Urfassung nach der Originalhandschrift der Abtei Ölenberg in Elsass*, hrsg. von J. Lefftz; Heidelberg 1927, 39—40. Prepis mi je ljubeznivo preskrbel prof. dr. Kurt Ranke iz Kiela v pismu z dne 9. februarja 1956, za kar se mu prisrčno zahvaljujem.

združil v eno, pobral iz obeh prvine, ki so se mu zdele boljše, primernejše, in tako ustvaril novo svojo redakcijo. Novost v nji je predvsem vstop, ki mu v dotedanjem izročilu ne najdemo podobnega. V slovenskem prevodu, ki mi je ravno pri roki, se ta prvi del Grimmove zgod-bice glasi:

V neki vasi je živela siromašna stara ženica. Nabrala je na njivi nekoliko boba in ga hotela skuhati. Zanetila je ogenj. Da bi hitreje zagorelo, je podtaknila še prgišče slame. Ko je nasipala bob v lonec, ji je neopazno odletel majhen bobek in padel na tla k slamici. Kmalu je priskočil k njima še košček tlečega oglja.

Prva je pričela slamica, rekoč: »Draga prijateljca, od kod?«

Oglje je odgovorilo: »K sreči sem ušel ognju, sicer bi bil gotovo moral umreti: zgorel bi bil in ostal kupček pepela.«

Bobek je povedal: »Komaj sem odnesel celo kožo; starka bi me bila vrgla v lonec in bi me skuhal brez usmiljenja z drugimi tovariši vred.«

»Tudi meni ne bi bila usoda mila,« je rekla slamica, »vse moje sestrice je vrgla starka na ogenj, šestdeset jih je naenkrat zagrabila in jim vzela življenje. Srečno sem se ji izmuznila med prsti in ušla.«

»Kaj pa sedaj?« je vprašalo oglje.

»Jaz menim,« se je oglasil bobek, »ko smo vsi tako srečno ušli smrti, da ostanemo vedno dobri prijatelji, da se podpiramo, kadar bi nam pretila nova nesreča, da skupno potujemo in se izselimo v tuje dežele.«

Ostala dva sta bila zadovoljna s predlogom in vsi trije so se odpravili na pot...¹³

Dokazati, da ta uvodni del zgodbe o Slamici, bobku in ogelčku ni ljudski, bi bilo seveda težko. Domnevati pa to vendarle smemo, že zato ker tega začetka ne pozna nobena res pristno ljudska varianta naše zgodbe.

Pri nas na Slovenskem je menda najstarejša varianta, ki jo je objavil v Vrtecu leta 1874 Fran Levstik:

Slamica, kamenček in bobek

Slamica, kamenček in bobek so skupaj šli po svetu. Pridejo do široke vode ter je ne morejo preiti. Slamica se oglasi: »Cujsa me, temu je lahko pomoči: jaz léžem in vama naredim brv, da pojdetata preko vode.« Bobek preide prvi ter srečno dospéje na óno stran. A kamenček pride jedva do srede, obalí se in pade v vodo, kjer vtone. Bobek je stal na suhem ter videl nezgódo, in se je tako smijal, da mu trebuh počí. Na srečo njegovo mimo pride črevljár. Ta se bobka usmili ter mu župánec na trebuh prišije. — Zato še denes nosijo vsi bobki na trebuhu črno krpico, kakoršen je župánec na starem črevlju.¹⁴

Od kod zgodbica Laščanu, ne vemo.

V Vrtecu pa je izšla še ena slovenska varianta. Objavil jo je Fr. S. F[inžgar] pod naslovom: *Kdor se tuji nesreči smeji — ta se kmalu*

¹³ Brata Grimm, *Pravljice*. Prevedel A. Bolhar. Ljubljana 1932, 61 in 62. Besedilo je podano precej prosto po Grimmu.

¹⁴ Vrtec IV/9, 1. september 1874, 139 — anonimno. Ponatisnjena — prav tako anon. — v zbirki A. Brezovnika, *Zakaj? — Zato!* Ljubljana 1894, št. 46. A. Slodnjak jo je uvrstil v Levstikovo *Zbrano delo* III, 1931, 278 in v ZD IV, 1954, 201.

ob svoje solzi. Napisana je bila leta 1892. Ko je Finžgar petdeset let kasneje pri Novi založbi urejal svoje Zbrane spise, je to in ono popravil in dal zgodbi tudi nov naslov: *Bobkova zaplata* (ZS XII, 1943, 43). Ne dolgo potem pa jo je še enkrat predelal za objavo v šolskem berilu (1949). Mikavno bo, če postavimo prvi redakciji ob stran zadnjo:

Vrtec, 1895

Na nekej njivi so bili skupaj: Bobèk, Slámica in Kamenček. Slámica je bila vedno vesela. Kar plesala je, če je le sapica popihnila. Ni mogla mirovati. Naveliča se zato njive in pravi nekega dné sosedu Bobku, ki je gledal iz svojega strôka: »Veš kaj, sosed moj dragi, takó dolg čas je tukaj. Pojdi greva potovat, da se razvedriva!«

»Nù le,« odvrne ves vesel Bobèk in poskoči iz svoje ječe. »Kar precej jo mahnila!«

»Še mene vzemite s sebjó,« oglasi se zdajci Kamenček, ki je ležal leno na suhi zemlji.

»Ce ne bodeš prepočasen in prelen,« pravi Slámica, »pa pojdi!«

Veselo so hodili po gladki stezici. Vže proti večeru dospó do potočka. A ni bilo brví preko njega. Kakó tedaj priti čez. Slámica, ki je bila modra, kmalu si jo izmisli.

»Vže vem, takó-le bomo naredili, pa bode pravo. Jaz ležem na vodo. Potem gresta vidva drug za drugim po meni — kakor po brvi — preko potočka. Samó pazita, da se komu ne zvrít v glavil! Ko bosta na drugi strani, pa mene izvlecita na suho.«

Rečeno, storjeno.

Slámica leže na vodo. Bobèk se precej ojunači in gre na nemirno brv. Malo se je res tresel. Toda prišel je srečno na suho.

Za njim poskusi Kamenček. Ta se je pa zeló bal. Ali Bobèk ga je tolažil in mu dajal poguma. Ko pa vidi, kako zeló se trese Kamenček in omahuje zdaj na levo, zdaj na desno, prične se mu na vso moč smijati. Kamenček ne more več vzdržati ravnotežja — omahne, pade v vodo in utoni. A Bobèk, ne da bi se mu tovariš smilil, smeje se na vse pretege in pozabi celó izvleči Slámico, katero odnese val. Kar nakrat zaboli Bobkà čez pas. Obmolkne, potiplje se in vidi, da je od smehú počil. »O joj, o joj,

Druga čitanka, 1949

Na požeti njivi so ostali Slámica, Bobek in Kamenček. Slámica je bila zmeraj vesela. Kar plesala je ob jesenski sapi. Bobek pa je dolgočasno kupal iz odprtega stroka. Ves žalosten je bil, ker ni imel na njivi nobenega tovariša več. Poleg njega je ležal Kamenček v prsti in potrpežljivo čakal zimo.

Lepega popoldne pripleše Slámica k Bobku in ga nagovori: »Veš kaj, dolgčas je na prazni njivi. Pojdiva popotovat!«

»Pa pojdiva!« pravi Bobek in se izvali iz stroka.

Tedaj pa se oglasi še Kamenček: »Jaz ne bom sam. Še mene vzemita s seboj!«

»Ce ne boš prepočasen in prelen, pa pojdi!« mu dovoli Slámica.

In so šli. Veselo je frčala Slámica, Bobek je koracljal za njo, Kamenček se je ves truden valil za Bobkom.

Pod večer pridejo do potoka. Nobene brvi ni bilo čezenj. Stali so na bregu in premišljevali.

Kar poskoči Slámica in zakliče: »Že vem, takole bomo napravili. Jaz ležem čez vodo, vidva pa pojdeta po meni čez potok. Ko bosta na drugem bregu, potegneta še mene na suho!«

»Izvrstno!« zaploska Bobek, Kamenček pa nič ne reče.

Slámica leže čez vodo. Bobek stopi nanjo in previdno koraka po nemirni brvi. Na sredi mu skoraj spodrsne, pa se naglo ujame in pride srečno na drugi breg.

Za njim poskusi Kamenček. Zelo se je bal. Toda Bobek ga je hrabil. Kamenček gre, se guga, opoteka in omahuje. Bobek se mu začne smejati. Kamenček leze in leze in krili z rokami. Bobek se mu smeje in se tolče po kolenih. Tedaj Kamenček omahne in se prekucne v vodo. Poredni Bobek mu ni šel pomagat, ampak se je smejal in smejal. Celó na Slámico je

kaj bode zdaj, počil sem,« toži milo Bobek in se zvija na bregu. Zakaj bolelo ga je. K sreči pride črevljar Smola mimo in zašije Bobku pòk s črno krpo.

In tako nosi Bobek še danes črno záplato. Ti pa, kadar ga vidiš in opaziš črno liso, védi, da ne smeš bližnjemu želeti nič hudega, sicer bode tudi tebe kaznoval Bog.¹⁵

pozabil in je ni potegnil na suho. Kamenček je utonil, Slamico je odnesel potok.

Nenadoma zaboli Bobka trebušček. Neha se smežati, se potiplje in vidi, da je od smeha počil.

»Ojoj, ojoj, počil sem!« milo potoži Bobek in se zvija na bregu. Na srečo pride mimo čevljar Smola in zašije Bobku trebušček s črno krpo.

In zato ima še danes Bob črno záplato.^{15a}

Finžgarju je »storjico« (njegova beseda!) baje povedala teta Neža Ažman v domači vasi. Na jesen, ko je bob zorel, je dečku dejala: »Viš, kakšno črno fliko ima, veš zakaj?« — »Ne.« — »Bom pa povedala...«¹⁶

Prva tudi po obliki ljudska slovenska varianta pa je prišla na dan 28. oktobra 1951 v Gorenji vasi pri Mokronogu na Dolenjskem. Povedal jo je pravljíčar Lojze Tratar:

Zakaj ima bob fliko na riti

Bob, slamca pa uóguček so šel na bužje pot na Záplaz. Pridejo pa u Martije vas do Jurčka. Tam je bla Mirna čez čez cesta, je biu pouđje.¹⁷ Zdej pa prau bobek:

»Kaku bomo pa mi tule čez pršèl?«

»He,« se je bob oglasu spet, »tu čist lahkù: slamca zna dobr plavat, pa bo naj čez prenesla, kje do Gregorička.«

Prau:

»Kirga pa boš prenesla čez taparuga?«

»E,« prau, »pa naj gre uógu name.«

Bob je stau pa tam na uni stran pr Jurčki. Uóguček se skobacà gor na slamca na hrbèt, pa sta začela plavat. Slama pa pregorí, pa je šlo use tist kèdel za Martinska hosta po uod. Bob se je pa taku smejóu, de mu je ret počla, pol je šou pa gor u Martijo vas h Duščeki, k je biu šuštr.

Prau:

»Ke b mi ti ret zašù, m je počla.«

»O, bom!« je reku šuštr.

Mu je pa ret zašù, ana flika gor djau. Ad tistih mau ma pa usak bob ana flika na rit.¹⁸

¹⁵ Vrtec XXIII/1, 1893, 12.

^{15a} *Druga čitanka* [za osnovne šole]. Ljubljana 1949, 42—43. — Tudi v naj-novejši izdaji: *Druga čitanka*, sestavila J. Ribičič in V. Winkler, Ljubljana 1957, 98.

¹⁶ F. S. Finžgar ustno, 17. aprila 1953, ko sem ga nadlegoval v njegovem domu na Mirju. Za ljubeznivost se mu še enkrat zahvaljujem.

¹⁷ Povodenj.

¹⁸ Zapisal M. Matičetov v času, ko je v Mokronogu in okolici delala 7. terenska skupina Etnografskega muzeja iz Ljubljane; rokopis EM 7/29,

Tratar sam se ni mogel spomniti, kje je zgodbico prvič slišal.

V Prelesju pri Šentrupertu na Dolenjskem pa je Ana Kostanjevec, pd. Brúdarca, povedala 29. oktobra 1951 snovno skrajno poenostavljeno varianto aitiološke zgodbe o bobovi črni krpi:

Bob je mu hlače raztrgane zad na rit. Je šu pa do anga žnedarje, da b mu tiste hlače zašeu. Je pa reku tist šnedar:

»Kaku, jest nemam obene bele flike, samu ana črna imam tle,« je reku.

Bob prau:

»Pa tista črna pršij!«

Zdej pa ima zmerej tista črna flika bob.

Pri Brudarjevih v Prelesju se mora naš obhod po sledi slovenskih variant te zgodbe žal že ustaviti. Pri nas danes namreč poznamo samo dve ljudski in dve knjižno obdelani varianti.^{19a}

*

Toda pogledjmo zdaj, kako so razni avtorji obdelali dano snov. Glede na načelo, da je oblika ozko zraščena z vsebino, ta »kako« ne more biti brez pomena.

39—40. Ta Tratarjeva »istorja« pa je prišla tudi v zvezek Fanči Šarfove, članice iste delovne skupine, po pripovedovanju Tratarjeve žene Jerke, v takile obliki:

Zakaj ma bob tisto črno fliko

Bob pa slamca pa ogučak so šli na božjo pot na Zaplaz. Zdej pa pridejo do Martinje vasi do pučla (pučka?). Zdej pa prau bob: »Kuku mo mi čes pršlā?« Dej pa prau bob: »Slamca zna dobr plavat.« Pa j prau: »Kerga boš zej čes ta paruga prnesla?« Prau ogučak: »Grem pa jest ta prū!« pa j zajahu slamca. Slamca j pa pregorela od ogučka, k je biu žiu. Pa j šlo use skp te dol za Martinsko hosto, ogučak pa slamca, k je pregorela. Bob se j pa tuku smejau, k je vidu, da plava use skp te dol, de m je rāt počla. Pol je šu bob pa te gor u Martino vas h Duščekā, k je biu šuštar, mu j pa rāt zašu. Od tistāh mau ma pa bob črno fliko na rit.

Rokopis EM 7/7, 55. Po prepisu F. Šarfove, ki se ji s tem najlepše hvaljujem; tu dopolnjena interpunkcija — zaradi lažjega razumevanja — in bop spremenjen v bob, vse v sporazumu z zapisovalko. — Jerka Tratarjeva je storijo kajpada slišala od moža — večkrat! — zato jo podaja tudi precej z njegovimi besedami. Novost sta mesti, kjer je »oguček zajahu slamco«, tako da je »pregorela od ogučka, k je biu žiu«.

¹⁹ Zapisal M. Matičetov. Rkp.: EM 7/25, 85.

^{19a} V Slovenskem gospodarju 63/4, 1929, str. 9, beremo pravljico z naslovom »Mačka in miška«. Mačka in miška si skušata pomagati pri prehodu čez vodo s slamico. Ta pa se prelomi pod mačko, ki pade v vodo, medtem ko miški od smeha počí trebušček. Gre k čevljarju, da bi ji ga zašil. Čevljar pa hoče poprej ščetin, prešič moke, mlinar pšenice, polje gnoja, vol vode iz potoka. Ko vsi dobe, kar so želeli, je tudi miška uslišana. — Vendar ob objavi ni povedano, od kod je pravljica. Zato je ne moremo kar tako uvrstiti med slovenske variante. Kaj lahko bi se namreč pokazalo kaj podobnega kot pri pravljici iz opombe št. 26.

Wilhem Grimm je ob prirejanju pripovedi svoje tašče in nam neznanega poročevalca spremenil marsikaj. Ne da bi analizirali vse skraja, ustavimo se le pri tem, kar nas posebej zanima. Izpadla je naddrobnost iz leta 1810 in 1812, da namreč bobek počí zaradi popite vode; prireditelj se je odločil za naravnejši, krepkejši in tudi v vseh znanih ljudskih variantah izpričani smeh. V zadnji redakciji ima glavno besedo slamica; leta 1810 še ni bilo tako, saj se je slamica lepo pokoravala sklepom družčine, n. pr. da je legla čez vodo. Za Grimmom iz leta 1856 hodi (po naključju?) naš Finžgar, v čigar pripovedi slamica predlaga popotovanje, slamica dovoli kamenčku, da gre zraven, slamica si izmisli, kako iti čez vodo, itn. Pri Grimmu leta 1856 bobek čaka na bregu, da bo šel prvi čez vodo ogel; po prvi varianti iz leta 1810 pa sta bila obadva na vodi, ogel in bobek, ko se je slamica vnela, po drugi varianti je bil bobek že srečno prešel na drugi breg. (Prav tako bobek počí na drugem bregu pri Levstiku in Finžgarju, pri Tratarju pa na tem bregu, ko sam še ni bil v vodi.) Poglavitna sprememba končne redakcije pa je začetek zgodbe, kakor smo že omenili. Ali pa ta razširjeni začetek pomeni v vsakem pogledu pridobitev, je vprašanje zase. Wilhelm Grimm je s tem uvodnim delom najbrže skušal ustrezljivo prehiteti vrsto otroških vprašanj, potešiti malim poslušalcem prirojeno radovednost, približati nenavadne junake, razložiti, odkod se je ta čudna družčina vzela. V ljudskem pripovedništvu pa ni zmerom razloženo vse do zadnje pike.²⁰ Ne da bi mogli govoriti o kakem ljudskem hermetizmu, je vendarle včasih kaj zamolčano nalašč, ravno v tem pa je tudi lahko neki čar, mikavnost prve vrste. Domišljija je prijetno razdražena, potem pa ji je prepuščeno, da s skopimi elementi sama zida naprej. Zgodbica, kot jo poznamo iz starih literarnih pričevanj, kot je prvotna Grimmova, kot je Levstikova in nazadnje Tratarjeva, nas brez kakršnegakoli uvoda postavi in medias res: Pruna, faba et stramen rivum transire laborant (*Nugae venales, 1648*); Das Strohhälmachen, das Kölchen und das Bönchen die lebten zusammen in Gesellschaft und wollten einmal eine Reise machen (W. Grimm, 1810); Slamica, kamenček in bobek so skupaj šli po svetu (Levstik, 1874); Bob, slamca pa uóguček so šel na bužje pot na Záplaz (Tratar, 1951). Mar naj v tem vidimo pomanjkljivost? Ne, pač pa se nehote spomnimo zvrsti, ki je v literarni teoriji znana pod imenom *črtica*. Analogija ni neupravičena in nam dovoljuje, da metodično podvomimo, ali je bila razširitev ljudske pripovedi sploh potrebna. Tudi če je prireditelj (tu konkretno W. Grimm, pri gorenjski varianti Fr. Finžgar, drugod kdo drug) vse še tako lepo izpeljal, se ne moremo in ne moremo ostresti enega vprašanja: čemu!

²⁰ Nemogoče bi bilo n. pr. mesto, kót ga ima W. Grimm, da namreč slamica ve celo, koliko njenih tovarišic je starka vrgla v ogenj: »*sechzig hat sie auf einmal gepackt und ums Leben gebracht.*« Ali je to na nepravem mestu rabljeno ljudsko število, pretiran realizem ali kaj drugega, eno je gotovo: da moti!

Če bi se pa taki pomisleki komu zdeli predrzni, naj ve, da so že sami nemški narodopisci spoznali in priznali, da je marsikateri Wilhelmov poseg v besedilo pravljič nekoliko odmaknil njegovo podajanje od značilnega ljudskega, ustnega pripovedovanja.²¹ »Velika množina novih vložkov in sprememb pač ni povsod prinesla brezpogojne izboljšave, ampak je tu in tam z neorgansko prenatrpanostjo celo škodila starejši preprosti ekspoziciji.«²²

V naši zgodbici imamo lep zgled za to, kako vneto prirejanje lahko povleče avtorja dlje kot je nameraval, na tla, ki ljudskemu pripovedovanju niso navadna. V prvi izdaji KHM se trije junaki zmenijo, da bo šel čez ležečo slamnato bilko najprej ogel, potem bob. »Kohle ging breit und langsam darauf, Bohne trippelte nach. Wie aber die Kohle mitten auf den Strohalm kam, fing der an zu brennen, und brannte durch, Kohle fiel zischend ins Wasser und starb...« V zadnji redakciji W. Grimma pa se to mesto glasi: »... die Kohle, die von hitziger Natur war, trippelte auch ganz keck auf die neugebaute Brücke. Als sie aber in die Mitte gekommen war und unter ihr das Wasser rauschen hörte, ward ihr doch angst: sie blieb stehen und getraute sich nicht weiter. Der Strohalm aber fing an zu brennen, zerbrach in zwei Stücke und fiel in den Bach: die Kohle rutschte nach, zischte, wie sie ins Wasser kam und gab den Geist auf.« Dostavki v ležečem tisku dajejo situaciji kot taki drugačen značaj in pomenijo oddaljitev od ljudskega bajanja. V prvotnem besedilu, ko je ogel padel v vodo in »umrl«, se je to lepo prilagalo kontekstu, saj je bil poprej pač »živ«; popravljeno besedilo — »und gab den Geist auf« — je v nemščini sicer navadna rečenica, v ti zvezi pa le ni najprimernejše in ne pomeni korak naprej od prvotnega »starb«. Nosilci dejanja so posebjene nežive reči in to že samo ob sebi daje naši zgodbici posebno privlačnost; psihologiziranje, iskanje občutkov teh nenavadnih junakov pa se mi zdi vsaj tvegana, če ne prisiljena stvar. To tembolj, ker ljudsko pripovedništvo niti pri človeških junakih ne spremlja z besedo njihovega duševnega stanja, ampak se to kaže že bolj v dejanjih. In če bi hoteli vzeti zgornji Grimmov odlomek iz leta 1856 pod lupo, bi morali še ugotoviti, da metafora »von hitziger Natur« ubogega ogelčka ni ravno najboljša, saj izhaja prejkone iz nekakšne besedne igre in nima opore v junakovem dejanju in nehanju.

Fran Levstik je v svoji zgodbici skop, neprizadet poročevalec, ki se je omejil na najnujnejše za določitev vsebine. To je kajpada naredil s pisateljsko rutino, vendar v jezikovnem pogledu pripoved

²¹ Manchè der Änderungen, die Wilhelm später durchgeführt hat, haben seinen Vortrag doch auch wieder von dem Wesen volkstümlicher und mündlicher Erzählung um ein wenig entfernt« (Panzer v uvodu k »Die KHM der Br. Grimm in ihrer Urgestalt« I, XLVIII).

²² »Zugleich aber brachte der grosse Reichtum neu eingefügter Züge und Wendungen doch nicht überall unbedingte Verbesserung, da er hie und da auch, unorganisch und überladen, die ältere einfache Linienführung störte« (Panzer; n. d., XLIX).

nosi pečat njegovega tedanjega naglega pisanja. Od Martina Krpana smo časovno in stilistično že precej daleč. To zgodbico je Levstik objavil v času, ko je v glavnem »samo prevajal in prirejal slovanske in neslovanske pripovedne motive« (A. Slodnjak).²³ Vendar smo vsaj v tem primeru dolžni odvrniti od njega sum, da bi bil »samo kum, popravljač« (A. Debeljak).²⁴ Zgodbo o Slamici itn. je zelo verjetno slišal in nebral. Njegova pripoved nikakor ni »močno podobna« lužiskosrbski zgodbici z naslovom »Trije dobri prijatelji«,²⁵ saj imamo tam ne samo drugačno poanto, ampak tudi druge junake (mehurček; kamenček je samo gledalec) in drugo prizorišče (prehod čez »morje«, to je z vodo napolnjeno vdolbino — odtis konjskega kopita na cesti). In do danes se še ni našla nobena varianta — ne tuja ne domača — ki bi bila mogla rabiti Levstiku za podstavo.

Franc S. Finžgar je oblikoval svojo zgodbico skoraj na začetku svoje pisateljske poti. Takrat se je zanimal predvsem za mladinsko književnost. V našem primeru si je najbrž bolj prizadeval napisati zgodbico v čim prikupnejši obliki kot pa ostati zvest ustnemu izročilu. Od takrat, ko mu je teta Neža povedala, zakaj ima bob črno fliko, pa do takrat, ko je to njeno pripoved prenesel — po spominu — na papir, je morda preteklo precej časa in vmes se je študent Finžgar lahko srečal tudi z Levstikovo ali z Grimmovo varianto. Delna naslonitev na tega ali onega je teoretično mogoča, ker je Finžgar pisal kasneje in ker v ustvarjalnem procesu včasih soodločajo tudi nezavedne reminiscence, samostojne gorenjske variante kot take pa le ni mogoče tajiti. V Finžgarjevem besedilu nas posebej preseneča uvodni del: kako so se trije junaki spoprijateljili na njivi. Ta uvod je bil bržkone porojen iz podobne težnje kot oni pri Wilhelmu Grimmu in je prav tako brez primerov v ljudskih variantah. Njegovo pristnost bi nam moglo potrditi samo gorenjsko ustno izročilo. Morebitne (težko pričakovane!) nove gorenjske variante bi razpršile senco dvoma in stopile ob stran Finžgarjevi brezniški, ki zdaj sameva daleč proč od dveh dolenskih variant iz okolice Mokronoga (Levstikova je krajevno nedoločena in bo taka verjetno tudi ostala).

Staremu Finžgarju pa je bila zgodbica iz mladih dni še zmerom všeč, če jo je v kratkem času nekaj let (1943—1949) kar dvakrat vzel ljubeče v roke in jo ne samo jezikovno pomladil, ampak tudi drugače oblikovno retuširal. Samo en tipičen primer iz prvega odstavka: Bobek je prvotno »gledal iz svojega [1943: samotnega] stroka«, nazadnje — 1949 — pa »je dolgočasno kupal iz odprtega stroka«. Finžgarju kajpada ne moremo kratiti pravice spreminjati besedilo, čigar avtor je on sam in ne teta Neža. Tokrat mu tudi uredniki šolske čitanke niso odrekli

²³ Levstik, ZD IV, Ljubljana 1954, 556.

²⁴ Zivljenje in svet X, 1931, 358.

²⁵ Naša radost VI/9, 1930, 95 — prevod iz zbirke Haupt-Schmaler, *Volklieder der Sorben in der Ober- und Nieder-Lausitz*, Grimm 1841, 160 (pri nas v anastatičnem ponatisu: Akademie-Verlag, Berlin 1953).

avtorstva, čeprav je njegova zgodbica izšla iz ljudstva in čeprav jo je bil v prvi objavi sam podnaslovil »narodna básen«. (Pri izbiri so ti uredniki imeli srečnejšo roko od njihovega kolege iz časa po prvi vojski, ki je v Prvo čitanko sprejel pripoved »O mehurčku« — neizrazito okrajšavo slovaške variante!)²⁶

Lojze Tratar se tu uvršča — neznanec²⁷ — ob W. Grimma, Levstika in Finžgarja čisto enakovredno, kot oblikovalec iste snovi. Čeprav kmet, ki je obiskoval samo osnovno šolo, je mojster v pripovedovanju. Posebej mu »ležijo« krajše in šaljive pripovedi, zna pa tudi daljše pravljice. Za njegove poslušalce domačine je zgodbica o bobovi fliki privlačna, ker je tako otipljivo zasidrana v domačo okolico severozahodno od Mokronoga: Martinja vas, pri Jurčku, Pri Gregoričku, pri Duščeku, narasla Mirna, martinjska hosta, božja pot na Zaplaz. (Po motivu romanja Tratarjeva varianta spominja na srednjeveško pripoved v latinskih verzih iz 15. stoletja, kjer gresta junaka miš in ogel proti romarski cerkvi, pa na prehodu čez potok ogel utone.)²⁸ Mimo lokalizacije, ki je zanjo bolj dovteten domačin, pa se zgodbica iz Gorenje vasi odlikuje po živahnem dialogu. Neuspeli prehod čez naraslo Mirno je narisan z nekaj črtami nazorno in učinkovito: »Uóguček se skobacá gor na slamco na hrbet, pa sta začela plavati. Slamca pa pregori, pa je šlo use tist kédel za martinjsko hosto.« Tratar se nič ne zamuja ob duševnem stanju junakov, kakor se tudi W. Grimm ni leta 1810 in 1812, ko je bil še bolj pod vtisom živega, ustnega pripovedovanja. Posebej je treba opozoriti na čistost nekaterih podob v Tratarjevi pripovedi. Slamica, ki zna plavati in prenaša svoje tovariše na hrbtu, je naravnejša kot slama-most čez potok v drugih variantah, kajpada če je v svetu grotesknega mogoče govoriti o »naravnem«. (Pač pa je v lužiškosrbski varianti naravna slama-most čez »morje« — z vodo napolnjeno konjsko stopinjo na poti.) Bobek prihaja šele pri Tratarju prav do veljave kot glavni junak zgodbe in kot tak je samo on počaščen tudi v naslovu. Po tem, kaj je bobku počilo, kam mu je čevljar (posebnost slovenskih variant namesto drugod navadnega krojača) moral prišiti krpo, se Tratarjeva varianta ujema z latinskimi verzi iz 1648, kjer se prav tako govori »de ima parte« ali o zadnji plati, naravno, brez oplešav. Zaradi te »nerodnosti« Tratarjeva pripoved pač ne bo obšla sveta kakor Grimmova, tudi ne bo prišla v slovenske šolske knjige kakor Finžgarjeva, vendar bo vsak objektiven bralec priznal, da je izrazno močna, živahna in skozinsko jasna v svojih podobah. To pa so lastnosti, ki jo nesporno povzdigujejo na tako stopnjo, da se lahko upravičeno kosa s pripovedmi, kot so jih oblikovali učeni in slavni pisatelji.

²⁶ *O mehurčku*. Prva čitanka. Sestavil K. Wider, Ljubljana 1925, 92. Posneto po Vrtcu XIX/1, 1889, 22: *O mehurčku* (iz slovaškega prevlel J. Barle).

²⁷ Pravljičar in sin pravljíčarja, rojen 1884, ima do zdaj natisnjeno samo pripovedko o Kralju Matjažu (Grafenauer, KM, 191—192). Njegovo podobno glej v Matičini *Zgodovini slovenskega slovstva* I, Ljubljana 1956, 123.

²⁸ Bolte-Polívka, *Anmerkungen* I, 136.

Ana Kostanjevec, Brúdarca, drobcena stara ženica, ki je povedala fragmentarno varianto o bobkovih zašitih hlačah, ima dober spomin in celo nekaj pesniške žilice.²⁹ Krivico bi ji delali, če bi jo hoteli obdolžiti, da je bila ona tista, ki je pozabila prehod čez vodo in od treh junakov ohranila samo enega. Zgodba je najbrž prišla že okrnjena do njenih ušes. Če jo je ujela od slabega pripovedovalca, pa ji moramo šteti celo v zaslugo, da je spretno rešila, kar se je dalo, saj je njena pripoved za silo še zmerom zmožna samostojnega življenja.

*

Tako v pregledu oblikovalcev zgodbice o bobovi črni krpi kakor v samem naslovu tega pisanja je Lojze Tratar prišel v isto vrsto z enim nemškim in dvema slovenskima pisateljema ne po naključju ali nekako mehanično, ampak premišljeno, namenoma. In v vrsti je zadnji³⁰ samo zato, ker smo se držali časovnega zaporedja, drugače bi bilo njegovo mesto bolj spredaj.

Če pa se po vsem tem vrnemo k izjavi, ki nam je bila za izhodišče, ne bo več težko spoznati, v čem je njena pomanjkljivost: Grafenauer govori na eni strani o »visoko usposobljenih umetnikih«, o »velikih umetnikih in poznavalcih« (po imenu: Perrault, W. Grimm, Afanasjev, Levstik, Finžgar), na drugi strani pa o [anonimnem] »ljudskem pripovedništvu«, pravzaprav o »nepopolnih in... popačenih inačicah«, iz katerih je mogoče rekonstruirati »idealne ljudske umetnine«.

Lojze Tratar nam je tu prišel ko naročen: zvil se je iz brezimne polteme »ljudskega pripovedništva« in nam dal svojo varianto zgodbice o bobku, ki častno zdrži v tekmi z variantami »velikih umetnikov«. Toda iz tega sledi, da je tudi Lojze Tratar umetnik. In ker Tratar ni nobena izjema (v ljudskem pripovedništvu vsak dan odkrivamo avtorje, ki sicer ni vsak izmed njih Vinokurova,³¹ Taikon,³² Gerrits,³³ Smolka³⁴ ali Marinčič,³⁵ vendar pa so vsi skupaj in vsak posebej vredni spoštovanja), se mi zdi predvsem nujno spregovoriti o posebni pravici, ki je neuki pripovedovalci iz ljudstva sami niti ne terjajo, pa jim jo moramo vendarle pošteno priznati: naj nihče ne preskuša svojih prirediteljskih ali pisateljskih zmožnosti na njihovih tekstih. Če namreč v načelu priznamo, da so tudi pripovedovalci iz ljudstva lahko umetniki, potem

²⁹ Prim. *Slovensko berilo* IV³, Ljubljana 1951, 99–100. — Brudarca je bila rojena 1878 v Šentlovrencu.

³⁰ Tratar je »zadnji« zato, ker teksta Ane Kostanjevec ne moremo primerjati z drugimi zaradi fragmentarnosti.

³¹ M. Asadowskij, *Eine sibirische Märchenerzählerin*, FFC 68, Helsinki 1926.

³² C. H. Tillhagen, *Taikon berättar*, Stockholm 1946. — Nemška izdaja: *Taikon erzählt*, Zürich 1948.

³³ G. Henssen, *Überlieferung und Persönlichkeit*, Münster Westf. 1951.

³⁴ A. Satke, *Hlučinský pohádkář Josef Smolka*, Ostrava 1958.

³⁵ M. Matičetov, *Brat in ljubi*. Zbornik Primorske založbe Lipa, Koper 1956, 55–62.

pač ne more biti več govora o tem, da bi drugi umetniki — pa čeprav morda »visoko usposobljeni« — popravljali njihove umetnine, spremenjali njih jezik, stil, vsebino. In kakor srednjeveški alkimisti v svojih retortah niso uspeli iz nečistih kovin pridobiti zlata, prav tako je jalov vsak poskus modernega prireditelja, da bi iz »nepopolnih«, »popačenih« variant rekonstruiral »idealno ljudsko umetnino«. Grimmov tekst *Strohalm, Kohle und Bohne* docet! Po mojem globokem prepričanju »idealnih ljudskih umetnin« ni ali pa so samo fiktivni kabinetni izdelki.

Ko Ivan Grafenauer v nadaljevanju navedene izjave o prirejanju ljudskih tekstov preide k zapisovanju, sam sebe nekako popravlja: Tekstna kritika — pravi — je z vso ostrino odrekla pravico do rekonstruiranja vsem zapisovalcem; »njihova dolžnost je podati samo to in po možnosti vse to, kar jim nudijo pripovedovalci iz preprostega ljudstva; na njih je kajpada tudi, da pozvedo med ljudstvom za najboljše pripovedovalce in za take z najboljšim sporedom.«³⁶ Ker je v teh vrstah tako odločno izraženo stališče sodobne folkloristike, je s tem brez dvoma omiljen učinek prejšnjih trditev. In če smemo dati večjo težo temu, kar je izrečeno nazadnje in ne na začetku, potem bo vsaj nakazana pot, kako odstraniti notranja nasprotja, v katera je avtor nehote prišel.

Ostanimo kar na izhojenih tleh zgodnice o bobku in njegovi krpi. Wilhelm Grimm je svojo pripoved prvič slišal od gospe Wild, naš Finžgar pa od tete Neže Ažman. Ker Wildova in Ažmanova spadata v Grafenauerjevo kategorijo »pripovedovalcev iz preprostega ljudstva«, Grimm in Finžgar pa v kategorijo »zapisovalcev« (le s potrebno omejitvijo, da pravih zapisovalcev v današnjem pomenu besede vsaj v Grimmovem času še ni bilo!), ne vidimo vzroka, zakaj naj bi tudi v takih primerih ne veljale dolžnosti, formulirane s potrebno ostrino za vse zapisovalce. Kakšna merila naj bi vzeli za razločevanje med zapisovalci »umetniki« in neumetniki in zakaj naj bi dajali prvim nekakšne koncesije? Pravica — če je res pravica — mora biti za vse enaka! Zato bi v našem času kazalo postaviti odločen veto vsakršni rekonstrukciji; v preteklost, ki je ne moremo spreminjati, ampak smo jo dolžni le spoznavati, pa si zgodovina folkloristike prizadeva posvetiti s svojimi najnovejšimi spoznanji o življenju ljudskega pripovedništva.

In zgodovina folkloristike nam kajpada pove, da je vsaka doba gledala na ljudsko pripovedno izročilo drugače. Perrault je n. pr. predstavil pravljice preprostega ljudstva v francoske salone 17. stoletja; Wilhelm Grimm je lepo približal nemško pravljico predvsem meščanskim ljudem in otrokom in izoblikoval »tip« pravljice, ki je dobrih sto let veljala za najboljši vzor »pristno ljudske« pravljice; Afanasjev »je stal na stališču nedotakljivosti teksta in si je samo tu pa tam dovolil kak uredniški popravek v besedilih rokopisov, ki jih je izdajal«;³⁷ Vuk Karadžić je kljub zgledovanju po Grimmu spet po svoje pojmoval

³⁶ I. Grafenauer, *Slovenske pripovedke o Kralju Matjažu*, 47.

svoje poslanstvo ob prirejanju srbskih ljudskih pravljic, kakor sta pokazala M. Mojašević³⁸ in M. Bošković-Stulli.³⁹ Nobenega izmed omenjenih — tudi našega Levstika in Finžgarja ne — danes ne moremo več posnemati in jemati za zgled. Radi priznamo, da je vsak izmed njih ob svojem času po svojih najboljših močeh izpolnil svoje poslanstvo, obogatil svoj narod in človeštvo, vendar danes iščemo novih potov in preskušamo nove prijeme, da bi se prikopali morda bliže viru ljudskega ustvarjanja kot rodovi pred nami.

Zusammenfassung

DAS MÄRCHEN VON DER SCHWARZEN BOHNENNAHT BEI W. GRIMM, LEVSTIK, FINŽGAR UND TRATAR

Als Beitrag zur Diskussion, ob das Bearbeiten von Volkserzählungen zulässig sei, erörtert der Verfasser einige Varianten des Märchens »Strohalm, Kohle und Bohne« (Aarne-Thompson Nr 295). Schon von der deutschen Variante, welche Wilhelm Grimm von Frau Wild in Kassel mitgeteilt worden ist und die uns in verschiedenen Formen (von der Ölenberger Handschrift — 1810 — bis zur Ausgabe aus dem Jahre 1856) bekannt ist, kann keinesfalls gesagt werden, dass alle Änderungen auch Verbesserungen sind; einige schwache Stellen der Grimmschen Bearbeitung werden vom Verfasser besonders hervorgehoben. Zwei slowenische Varianten, welche uns von den Schriftstellern Fr. Levstik (1874) und Fr. S. Finžgar (1892) mitgeteilt worden sind, zeigen unverkennbar den stilistischen Charakter der beiden Schriftsteller. Der zweite, Finžgar, bearbeitete die Erzählung abermals noch 50 Jahre nach der ersten Veröffentlichung. Sein Wortlaut hat sich wahrscheinlich schon bei der ersten Fassung von der Erzählweise der Gewährsfrau entfernt, einer Tante Finžgars, Neža Ažman. Unmittelbar aus dem Volksmunde wurde die erste Variante des Typus AT 295 erst im Herbst 1951 in Unterkrain aufgenommen. Der Text, den der Märchenerzähler Lojze Tratar geboten hat, ist nicht schlechter als die Texte seiner gelehrten und mehr oder minder berühmten Vorgänger, er übertrifft sie vielmehr durch seine Unmittelbarkeit.

Was folgt daraus? Wenn wir schon den authentischen Text der Frau Wild aus dem ersten Jahrzehnt des vorigen Jahrhunderts nicht besitzen und wenn uns statt des authentischen Textes der Neža Ažman nur die Bearbeitung Finžgars aus dem letzten Jahrzehnte des vorigen Jahrhunderts zur Verfügung steht, dann ist es in der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts wahrhaft an der Zeit, dem Autorenrechte des Lojze Tratar und aller anderen ungebildeten Wortkünstler gerecht zu werden. Es handelt sich um ein Recht, welches sie eigentlich gar nicht reklamieren, welches jedoch wir Aufzeichner ihnen unaufgefordert zugestehen und respektieren müssen: das Recht, ihre Texte unangetastet zu belassen! Sobald mir nämlich prinzipiell zugestanden haben, dass auch die Erzähler aus dem Volke Künstler sein können, dann soll niemand — und sie es auch ein Künstler, sogar ein hochstehender — ihre Werke verbessern, ihnen ihre Sprache, ihren Stil, ihren Inhalt ändern. Es muss ein energisches Veto gegen jegliche Rekonstruktion erhoben werden!

³⁷ Narodnye russkie skazki A. N. Afanasjeva, I, Moskva 1957, str. X in XI.

³⁸ O Vukovoj stilizaciji srpskih narodnih pripovedaka, Zbornik Etnografskog muzeja u Beogradu 1901—1951, Beograd 1953, 300—315.

³⁹ V razpravi O narodnoj priči i njezinu autentičnom izrazu tu spredaj.